

VERSLAGEN VAN DE MAANDVERGADERINGEN

te Heerlen op 3 juni

De voorzitter van de afdeling Heerlen wenst de heer Sterken hartelijk geluk met zijn tachtigste verjaardag, zijn grote vitaliteit en zijn niet-aflatende belangstelling voor ons Genootschap. Het laatste blijkt weer uit het feit dat hij tezamen met de heer Coonen een groot aantal bloemen meebracht ter vergadering! Van deze zullen we slechts noemen *Hesperis matronalis*, Damastbloem. De soort behoort tot de fam. van de Kruisbloemigen, waartoe o.a. Muurbloem en Judaspenning behoren. Met de laatste vertoont hij wat de bloemkleur betreft grote overeenkomst, de hauwen zijn echter langgerekt, terwijl de hauwtjes van de Judaspenning zoals wel bekend is, breed-ellipsvormig zijn. De Damastbloem komt over geheel W. Europa voor, wordt vaak gekweekt en verwildert ook gemakkelijk. De soort werd op een stortterrein bij een oude kalkgroeve gevonden tussen Heerlen en Ubachsberg.

Verder wordt *Aristolochia clematites*, Pijpbloem, vertoond, gevonden langs de weg in Meerssenhoven. De bloembladeren van deze plant zijn met elkaar vergroeid tot een tweelippig bloemdek. De basis van de bloem is bolvormig, daarop volgt een nauwe buis die in twee lippen eindigt; de ene lip is veel groter dan de andere. De plant is om zijn bestuivings-techniek bekend. Kleine vliegjes worden naar binnen gelokt en kunnen de bloem niet meer verlaten, doordat de bloembuis van binnen dicht bezet is met haren die naar beneden gericht staan. Op dit moment is de stempel rijp, de meeldraden echter nog niet; zijn er nu bij die vliegjes exemplaren die reeds eerder een bloem bezocht hadden en met stuifmeel bedekt zijn, dan zullen deze de bloem bestuiven. Als dit heeft plaats gevonden dan gaan de meeldraden pas rijpen waardoor de insecten met stuifmeel bedekt worden. Hierna verwelken de haren in de bloembuis en de vliegjes kunnen ontsnappen. Ook de bloemstengel kromt zich zo dat de bloem horizontaal komt te staan, waardoor de insecten misschien nog eerder zullen ontsnappen, en een nieuwe bloem kunnen bezoeken. De soort komt behalve langs de grote rivieren in Nederland ook voor in de dui-

nen. Rijpe vruchten worden ten noorden van de Alpen bijna nooit gevormd, de plant is overblijvend en vermenigvuldigt zich door een wortelstok.

Dr Dijkstra heeft op 31 mei bij Berg en Terblijt een overvliegende kievit gezien en op dezelfde dag bij Eys een kievit-doffer die uit een korenveld opsteeg en op een stropende hond duikvluchten maakte. Waarschijnlijk verdedigde de vogel zijn jongen. De laatste tijd zien we meer kievitten tijdens de broedtijd op ongewone plaatsen.

De heer Bult werd 15 mei opgebeld door een in extase verkerende heer W. de Veen uit Schinnen. In een zeer moerassig terrein te Nuth had hij de aanwezigheid van een Cetti's Zanger kunnen vaststellen. Deze vogel kenden wij beiden uit de zuidelijke helft van Frankrijk. Prof. Voous schrijft in de Atlas van de Europese vogels over de verspreiding: „De noordgrens verloopt ongeveer bij de juli-isotherm van 21°, maar reikt in Frankrijk tot ongeveer 20°. Cetti's zanger vertoont opvallende populatieschommelingen, die klaarblijkelijk hoofdzakelijk het gevolg zijn van massale sterfte tijdens langdurige winters. Hiermede gaan in de regel verschuivingen van de noordgrens samen.”

Over de biotoop lezen we:

„Dicht struikgewas met veel slingerplanten, bramen en tamarisken, langs de oevers van rivieren en bosbeken, in moerassen en nabij rietvelden. Cetti's zanger leidt een uitermate verborgen levenswijze en beweegt zich hoofdzakelijk in een wirwar van slingerplanten en slingerende doortakken vlak boven de grond.”

U zult zich ondertussen afgevraagd hebben, hoe het dan mogelijk is de aanwezigheid van een vogel vast te stellen met een dergelijke levenswijze. Toch had de heer de Veen geen enkele moeite gehad met de determinatie. Deze vogel verraadt zijn aanwezigheid haast altijd door zijn karakteristieke zang. Een zeer luide slag, die met geen andere vogel te verwisselen is. Even plotseling als de zang begint, houdt deze op. Het gelukte ons nog diezelfde dag een geluidopname te maken. Hij liet zich slechts met grote tussenpozen horen. Zijn reactie op het geluid van een rivaal — zijn eigen zang — was matig, hoewel de frequentie van de zang toenam. Tenslotte waagde hij zich zelfs

even uit dekking, en ging op een in het water liggende boomstam zitten. De eerste impressie van de waarneming met het blote oog was: een rood-bruin vogeltje. Door de kijker bleek deze indruk veroorzaakt te worden door de donker rossige bovenzijde en staart, die „traps-gewijs” afgerond was. De onderdelen waren grauwwit met bruine flanken. Deze waren veel opvallender bruin dan in de „Vogelgids” is getekend.

Deze karekietachtige zanger komt voor in Zuid-Europa, is hier standvogel, en verder in Voor- en Zuidwest Azië en Noordwest Afrika. Hij staat als dwaalgast genoteerd in Engeland, Zwitserland en Duitsland. (nl. van 30-II tot 15-V-1961 aan de monding van de Ahr). België mag de vogel sinds vorig jaar tot zijn broedvogels rekenen. Zover is het in ons land nog niet gekomen. Het is gebleven bij een enkel terrein, waar de vogel verbleef, doch de heer de Veen attent gemaakt op het geluid, vertelde deze zang reeds een week eerder gehoord te hebben. Hij had het voor de zang van een „luie” nachtegaal gehouden.

te Maastricht op 5 juni

Dr. van Nieuwenhoven opent als vicevoorzitter de vergadering. Prof. van Boven is vanavond verhinderd hier aanwezig te zijn.

Er is slechts één ingekomen stuk. Het betreft een vogelwaarneming van de heer A. J. J. Jacobs uit Venlo. Hij nam op 31 mei j.l. een Roodhalsfuut waar tussen Helenaveen en Griendsveen, een datum die hij ongewoon acht voor deze vogel. Dr. van Nieuwenhoven is echter van mening, dat dit niet zo uitzonderlijk is, het tijdstip valt nog binnen de normale doortrek-periode voor dieren, die in het Noorden broeden.

Het programma van deze avond omvat alleen korte mededelingen van de leden.

Allereerst laat de heer Johns zijn fotoalbum circuleren met opnamen van de laatste excursies. Wie er belangstelling voor heeft kan afdrukjes bestellen. De heer Genemans introduceert twee jongelui, Ruud Pfaf en Peter Verhallen die reeds geruime tijd vogelwaarnemingen doen in de omgeving van Opgrimbie (B.). Nesten waar gebroed wordt, laten de jongens met rust. Zij hebben hun waarnemin-

gen overzichtelijk geregistreerd. Ook hebben zij een ei van een korhoen meegebracht. Naar aanleiding hiervan ontstaat een discussie over de binding van kuikens in het algemeen aan een (moeder-)dier. Er blijkt hier sprake te zijn van een kritische periode waarbinnen deze binding alleen tot stand komt. Mej. van Wessem merkt op, dat kuikens, uitgebroed in een broedmachine later wel gemakkelijk in een toom meelopen, zij hebben blijkbaar geen binding.

Het woord is vervolgens aan Br. Virgilius.

Spr. heeft dit voorjaar veel ex. bijen en wespen opgekweekt uit hout, stengels en slakkehuisjes, die hij de voorbije winter verzameld had in Z.-Limburg en aangrenzend Belgisch gebied. Van de tot nu toe uitgekomen 47 soorten, zijn de volgende het interessantst:

- x *Megachile lapponica* Thms.: een paartje, Mamelis uit boomstronk, Encibos uit paal.
- Crossocerus pubescens* Sh.: Kolmond, Schark en Encibos uit stronk, weipaal, meidoornhout en vlierstengel.
- Crossocerus podagricus* Lind.: Caestert en Eben uit wilgehout en weipaal.
- Crossocerus cinctus* Dhlb.: Caestert, Kannerbos, Borgharen, Bemelen en Beyartuin uit vlier en es.
- Crossocerus confusus* Schulz.: twee ♂♂, Smeermaas uit wilgehout.
- Crossocerus congener* Dhlb.: Gronsveld, Wonck en Schark uit paal en meidoorn.
- x *Crossocerus cetratus* Sh.: een ♀, Eben uit vlierstam.
- Passaloecus corniger* Sh.: Slavante, St. Pieter, Tombe, Nekem en Mamelis uit verscheidene soorten dood hout.
- Psenulus schencki* Tourn.: een ♀, Schark uit berberistakje.
- x *Pemphredon morio* Lind. (*carinatus* Thms.): Slavante, Savelsbos, Mamelis en Smeermaas uit dood hout.
- Pemphredon clypealis* Thms.: Mamelis uit boomstronk.
- x *Nitela spinolai* Dhlb.: Schark, Caberg, Mamelis, Eben en Wonck uit paal, boomstronk en meidoorn.
- Omalus violaceus* Scop.: Slavante, St. Pieter, Tombe, 't Rooth en Eben uit dood hout.
- Omalus aeneus* F.: een ♂, Borgharen uit paal.

De aangekruiste soorten zijn nieuw voor de St. Pietersberg.

Tot slot nog een correctie: Het *Dipogon*-mannetje, dat ik in 1966 uit een *Sorbus*-stam kweekte, dat ik aanvankelijk als *nitidum* Hpt. determineerde, maar dat later op gezag van P. M. F. Verhoeff als *hircanum* F. werd gepubliceerd, is volgens de Pompilidae-specialist, R. Wahis, toch inderdaad *nitidum* Hpt.

Dr. van Nieuwenhoven dankt Br. Virgilius voor de fraaie collectie die hij heeft laten circuleren. De heer van Noorden is van mening, dat waarschijnlijk verschillende dieren in werkelijkheid niet zo zeldzaam zijn als wij denken, maar dat de naturomstandigheden een voornamelijk rol spelen. Dr. van Nieuwenhoven formuleert dit als volgt: alles is overal, maar het milieu selecteert. Dr. Montagne vraagt of Br. Virgilius niet eens een proef kan nemen door van een weipaal één stuk in een vochtige kelder te leggen. Men zou dan later kunnen vergelijken wat er uit de verschillende delen tevoorschijn komt.

Mej. drs. van Wessem heeft een mededeling van Br. Arnoud. Deze schenkt een tweetal wantsen die nieuw zijn voor ons land.

- a. *Anthocoris visci* Dgl. De derde en laatste f.n.s. wantsensoort die ook in Ned. op maretak te verwachten was. Zie N.M. 37, (1948, p. 54). en 47, (1958, p. 134)
- b. *Anthocoris butleri* LeQ. waardplant *Buxus*. f.n.s.

De heer Grégoire vraagt, of alle wantsen zo'n onaangename lucht verspreiden. Heel vaak is dit wel het geval. Mej. Drs. van Wessem zegt, dat de kwalijke smaak van sommige frambozen eveneens door wantsen veroorzaakt wordt.

Br. Arnoud heeft ook nog enkele ex. van de libel *Cordulegaster boltinii* Don. aan het Museum geschonken, waarover een artikel gepubliceerd is in een der vorige afleveringen van deze jaargang (zie blz. 72).

Tenslotte worden er een aantal dia's vertoond. Eén serie is afkomstig van Br. Thomas More en heeft betrekking op de voorlaatste excursie naar de Eifel. Dr. Montagne licht de interessante plaatjes toe.

De tweede serie betreft een schenking van wijlen ons lid de heer Willems. Deze dia's zijn hierom zo belangrijk, omdat de foto's genomen werden in gezelschap van de heer Grégoire, die de planten verzamelde, droogde en ze als het „herbarium Grégoire” aan het Museum schonk. Het betreft een zeer grote collectie van soms zeldzame planten, waarbij de heer Grégoire zelf toelichting geeft.

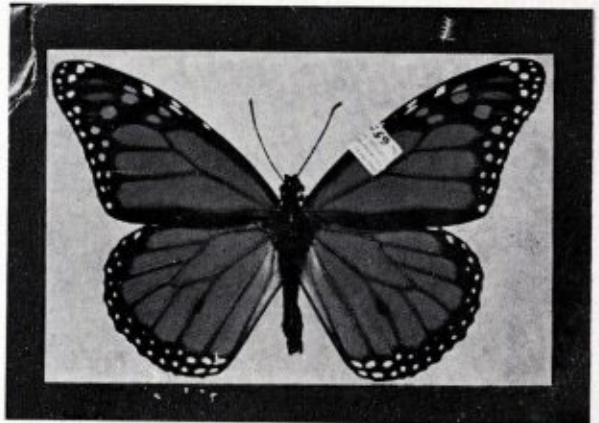
Dr. van Nieuwenhoven dankt de heren Montagne en Grégoire voor hun uitleg. Hierna wordt de vergadering gesloten.

te Maastricht op 3 juli

Wegens uitstедigheid van Voorzitter en Vice-voorzitter opende Dr. Kruytzer de drukbezochte vergadering; het verheugt hem om evenals 5 jaar geleden, wederom professor Prick uit Nevada, USA, te mogen begroeten die zich bereid verklaarde voor het Genootschap te spreken over:

Trek en overwintering van de Monarchvlinder (*Danaus plexippus* L.) op de Westkust van Noord-Amerika.

De Monarchvlinder (*Danaus plexippus* L.), die afkomstig is uit Noord-Amerika, is een der weinige trekvlinders ter wereld waarvan de vliegroutes en de trekbewegingen nauwkeurig bestudeerd zijn. Van deze vlindersoort trekken alle individuen naar vaste overwinteringsplaatsen aan de Oost- en Westkust van de Verenigde Staten en de Golf van Mexico. Ondanks zijn korte levensduur (minder dan een jaar) trekt deze vlinder ieder jaar zuidwaarts naar precies dezelfde plaatsen. Door deze gewoonte is er een grote belangstelling ontstaan voor de „Monarch butterfly”. Zo is bijvoorbeeld het plaatsje Pacific Grove om deze vlinder bekend geworden. Het ligt op de noord-

De Monarch vlinder.

westelijke punt van het Monterey schiereiland, 125 mijl ten zuiden van San Francisco. Hier zijn drie pijnboomgroepen (*Pinus radiata*) waar jaarlijks de Monarch overwintert: de vlinderbomen. Juist de pijnboom — samen met de *Eucalyptus* en andere bomen met smalle bladeren — is uiterst geschikt hiervoor, omdat de Monarch zich met de klauwtjes van de voet stevig aan deze smalle bladeren kan vasthaken.

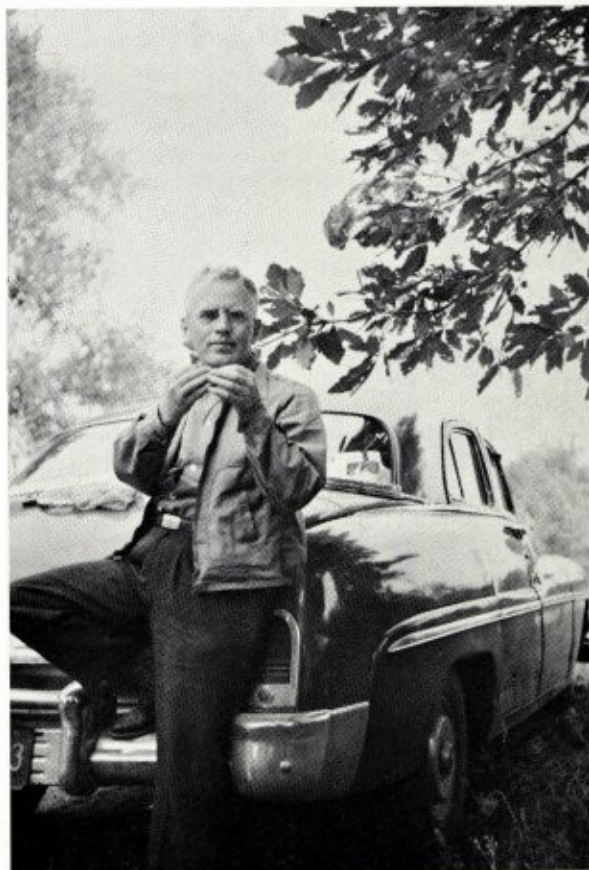
De trek begint voor de pas ontpopte Monarchvlinders uit het noorden vanaf begin juli. Het begint met kleine vluchten die komen uit Alaska en Canada, maar onderweg sluiten zich veel soortgenoten aan, zodat hun aantal spoedig in de duizenden loopt. Meestal wordt er slechts overdag, bij zonnig weer, gevlogen. 's-Nachts wordt gerust op jaarlijks dezelfde plaatsen. De vliegsnelheid is 12 tot 15 mijl per uur; de grootste afstand is 2000 tot 3000 mijl. Eerst een tocht langs de kust van de Stille Oceaan tot aan de grote rustplaats, vóór de overtocht over 25 mijl zee naar het schiereiland en Pacific Grove begint. De vlinders wachten daarvoor soms wekenlang een mistvrije dag af, en steken dan als één grote kleurrijke wolk de watervlakte over. Nu volgt een tijd van rusteloos gefladder, die overgaat in de stilte van de overwinteringssluimer van eind oktober tot half maart. Mist, storm en vorst blijven daarbij de aartsvijand van de Monarch. Typisch is dat de Monarch uitzonderlijk goed tegen water bestand is: vijf vlinders, ondergedompeld in 18 inches water, werkten zich niet alleen naar de oppervlakte, maar vlogen bovendien onmiddellijk weg.

In het voorjaar wekt de komst van de lente opnieuw het trekinstinkt van de vlinderbevolking. Het paren begint en de wijfjes zoeken de milkweedplant (*Asclepias syriaca* L.) op, waaraan zij hun eitjes afzetten en die tevens het enige voedsel voor de rupsen is. Om het milkweed te bereiken moeten ze vaak grote afstanden vliegen. Na drie tot vijf dagen komt uit het eitje de rups te voorschijn, tien tot veertien dagen later volgt het popstadium; dit duurt hoogstens twee weken, dan begint een nieuw vlinderleven.

Wetenschappelijk bestaat er grote belangstelling voor deze trekvlinder. In 1930 al verscheen van C. S. Williams „The migration of butterflies”, waarin hij de term „trekken”

beschrijft „als een periodieke, min of meer in één richting uitgevoerde, ononderbroken beweging, begeleid door krachtsinspanning van het dier dat er invloed op uitoefent, met als resultaat dat dit verdwijnt uit zijn dagelijks operationeel gebied zonder daarin terug te keren”.

De volgende technische termen worden hiervoor gebruikt: „emigratie” (emigration) zou de uittrekkende beweging omschrijven. De intocht kan worden aangeduid met „immigratie” (immigration). Waar uittocht uit een bepaald gebied gevolgd wordt door een hernieuwd intrekken in het oorspronkelijk woongebied, zou men moeten spreken van „remigration.” Wij zullen voor het gemak slechts het woord trek gebruiken, als equivalent voor het juistere remigration.

Prof. Prick maakt zich verdienstelijk bij het trek-onderzoek.

Het trekken bij dieren is een erfelijke aanleg. Het is een genotypisch gebonden soorttypisch gedrag: een instinctief gedrag, in dienst van het behoud van individu en soort. Een minimumtemperatuur blijkt voor de Monarch ca. 55° F. Bovendien heeft hij een voortdurende behoefte aan voedsel. Dit wordt bevestigd door waarnemingen die Prof. U r q u h a r t deed omtrent de trek van de Monarch, nadat hij vele vlinders gemerkt had met een label van 17 bij 7 millimeter. Vele exemplaren van de vlinder werden na hun dood naar het museum van Toronto opgestuurd, zoals hij op de label, die op de gedeeltelijk ontschubde vleugel geplakt was, verzocht had. Op deze wijze kon hij een groot aantal trekrouden in kaart brengen.

Over de oorzaak van de trek van de vlinders zijn twee theorieën in omloop. De eerste schrijft de Monarch een zwerm instinct toe, dat hem in de winter tot groepsconcentratie zou brengen. De tweede zoekt een verklaring hierin, dat de mannetjes van de Monarch een scherpijende stof zouden afscheiden, waardoor voor een gevoelig reukorgaan de trekweg volledig gebaad was. Dat de voelsprieten van de Monarch zo teer zijn en zwak ontwikkeld, moet slechts uiterlijke schijn zijn, als het waar is dat voor het reukorgaan van de vlinders de voelsprieten zo belangrijk zijn.

Het schijnt dat de Monarch omdat zijn voedsel de bittere milkweedplant is, zelf ook bitter van smaak is en daarom gemeden wordt door vogels en andere insekteneters. In verband hiermee staat de interessante waarneming van B a t e s, dat vogels ook de Viceroy-butterfly sparen, een vlinder die uiterlijk sterke gelijkenis vertoont met de Monarch. Onder deze mimikri-theorie heeft U r q u h a r t echter de fundamentele weggeslagen door de proef op de som te nemen en zelf een Monarch te eten: het dier bleek volkomen smaakloos. Schrijver dezes heeft echter waargenomen dat vogels inderdaad de Viceroy meden, om redenen die hem — behalve door de theorie van B a t e s — onverklaarbaar lijken.

Tenslotte nog iets over het vertrek van de Monarch uit zijn overwinteringsverblijf. Dit vertrek geschiedt niet in één grote wolk, maar individueel of in zeer kleine vluchten. Vraag is hierbij waarom de Monarch toch altijd weer

zijn terugtocht aanvangt. Een herinnering aan zijn vroegere woonplaatsen zal hij zeker niet hebben. Dat zou te anthropomorf gedacht zijn. Volgens waarnemingen speelt het klimaat een zekere rol. Overigens valt hierover niets te zeggen dan dat het instinct dat hem in de herfst naar het zuiden drijft, hem in het voorjaar naar noordelijker streken doet gaan, waar de wijfjes hun eieren leggen. Hieruit ontstaat een nieuwe generatie van de Monarch, die in juni of begin juli rondvliegt, en door een mysterieus instinct daartoe gedreven, in een schijnbaar nimmer eindigende kringloop op haar beurt de indrukwekkende zuidertrek begint.

De lezing die verlucht werd met een keur van dia's werd gevolgd door een geanimeerde discussie waarbij vooral pater Munsters nog vele wetenswaardigheden over de vlindertrek vertelde.

Tot slot dankte Dr. Kruytzer zowel Prof. P r i c k voor zijn boeiend relaas, alsmede diens neef, de heer M. P r i c k s.j., med. stud., die het verslag van de lezing zal opstellen.

„Beste wensen voor een mooie zomer-vacantie en een tot ziens in september” besluiten de vergadering.

Volledigheidshalve volgt nog een literatuurlijst over de Monarch:

Literatuur

- BASTIN, S. L.: Butterflies travel four thousand miles. St. Nicolas, 1925, 53.
 BEALL, GEOFFREY: A coordinated study on the migration of the Monarch butterfly. Lepidopterists' News, 1951, 5.
 BENTINCK, G. A.: Nogmaals Danaus plexippus L. Ent. Berichten, 1937, 9.
 GREEN, IVAH: The Monarch butterfly, Enc. Britt., True-to-Life books no. 11, Chicago — New York — London, 1964.
 LEMPKE, B. J.: Danaus plexippus L. and Pararge A-chine Scop., Ent. Bericht., 1937, 9.
 MUNSTERS, A.: Vlinder-Phaenologie. Nat. hist. Mndbl., 36-9/10, 1947, 70-74.
 MUNSTERS, A.: Vlindertrek. Nat. hist. Mndbl., 40-4, 1951, 55-56.
 URQUHART, F. A.: A proposed method for marking migrant butterflies. Can. Ent., 1941, 73.
 URQUHART, F. A.: The Monarch butterfly, University of Toronto Press, 1960, Toronto, Canada.